VIII.

VERSCHEIDENHEDEN.

De bruiloft van Cloris en Roosje. Tot nu toe zocht men te vergeefs naar den schrijver van dit overbekende kluchtspel, dat — zij 't dan ook in gewijzigden — of, liever en beter, gemoderniseerden vorm — met frisschen moed jaarlijks op nieuw wordt opgevoerd.

De kataloog der leidsche Maatschappij voor Letterkunde, biedt, gelijk men weten zal, het stuk zoowel aan Dirk Buysero [1]), als aan Th. van Malsem ten geschenke: stellig met het doel om niemand jaloersch te maken. De *Bibliotheek* des heeren J. I. van Doorninck deelt ons hieromtrent niet veel meer mede.

In hetzelfde eerste deel (blz. 260) van den kataloog vindt men evenwel onder de lijst van anonieme tooneelstukken:

De Vrijadje van Cloris en Roosje, vertoond in Muzyk, en gekomponeerd door Servaas de Koning. Te Amsterdam, By de Erfgen. van J. Lescailje, op de Middeldam op de hoek van de Vischpoort, 1688. *Met Privilegie.*

Ik heb gelegenheid gehad dit kleine stukje, waaraan ongelukkig de muziek ontbreekt, nader in te zien. Ik had eerst gedacht, dat de overeenstemming des titels van dit werkje, met dat van Buysero of v. Malsem, en bovendien de wetenschap, dat beide boekjes bij dezelfde firma Lescailje verschenen, ons tot de conclusie zouden voeren, dat de uitgave van 1707 slechts een omwerking van die van 1688 was. Ik werd evenwel te leur gesteld, want de beide tooneelstukken zijn, de titel alleen uitgezonderd, geheel verschillend.

Omtrent den komponist de Koning zijn de berichten buitengemeen schaars. Bij van der Aa (*Biographisch Woordenboek*) vindt men slechts:

---

[1]) Wat zou wel de juiste uitspraak zijn? Ik hoor zoowel *Buisero* als *Busero.*

KONING (Servaas de) of DE KONINCK, die omstreeks 1720 te Amsterdam overleed, schreef:

Vrijadje van Cloris en Roosje, in muzyk, 1683, 8⁰. *De Hollandsche Schouwburg en Pluggedansen, nevens Sang-Ariën, Amst.* 11 *deelen.*

O. a. staat als bron vermeld, *de Navorscher,* Dl. III, blz. 229, hetgeen foutief is.

Fétis leert ons niet veel meer. Hij noemt eenige werken des meesters voor de fluit, als ook: *Hollandsche minne en drinkliederen.* In 8⁰. Amsterdam, *Roger.*

Walther haalt (volgens Eitner) nog een Opus 1 aan: *Motett.* voor 2, 3 en 4 Zangstemmen met 2 instrumenten en beweert, dat de Koninck *Kooren* heeft gecomponeerd uit Athalia van Racine.

Zoo schreven wij in den Navorscher; en alras stelde de bibliotheek de M. t. b. d. Toonkunst ons in staat althans ten opzichte der »minne- en drinkliederen" nader inlichting (en, tenzij het onderstaande een latere druk is, een juister opgave dan Fétis) te geven.

De titel luidt woordelijk aldus:

Hollandsche Minne- en Drink-liederen, gecomponeert door Mr. SERVAAS DE KONINK. *En van vele Fauten gecorrigeerd door* HENRICO ANDERS. *T' Amsterdam, Bij* PIETER MORTIER *op de Vijgendam, werd verkoft alderhande soorte van Musique, zoo Italiaansche, Fransche, Engelsche, als Nederlandsche, twee derde beeter koop, als die by andere verkoft zyn geweest, dan veel Correcter, beeter Druk, en Papier.* (z. j.) langw. kwarto; op de keerzijde des titels komt voor de: *Catalogue van Musique nieuwelijks gedrukt tot Amsterdam, by* PIETER MORTIER en dan vangt, zonder meer, de muziek aan, welke 52 blz. beslaat. Het eerste vinden wij eene *Zamenspraak tusschen* CORIDON *en* CLIMENE; waaruit wij *for curiosity's sake* het volgende overnemen:

CLIMENE.

Minlyke lust van een kuis en stil leeven,
In uw genot is de vreugd onbevlekt,
Die zich gerust in uw wetten kan geeven,
Leeft onbegekt en word nooit van onluste gedreven,
Maar blijft voor de nieuwe pijlen gedekt,
Minlyke lust van een kuis en stil leeven,
In uw genot is de vreugd onbevlekt,
Dit goet verheven, heeft nimmer ons berouwen verwekt,
O 't is zoet! te streven na 't geen dat trekt, enz.

CORIDON, *Fransche manier.*

Nu dat ik u mijn ziel kom bieden,
Kunt gij Coridon noch vlieden.
Vol trouwen zuivere minnegloed,
Die verliefd u volgen moet. (*bis.*)

CORIDON, *Fransche manier.*

Helas! gy moest zoo schoon niet weezen,
Of voor mijn min zoo straf niet zyn,
Moet ik zuchten, eeuwig vreezen, } *bis!*
En vergaan van minnepyn. }

CLIMENE, *Fransche manier.*

Hebt gy niet u hert gegeven
Aan een andre herderin,
Waart gy my getrouw gebleven,
'k Was gevoelig van uw min.
Ondankbre, ik moet uw byzyn haaten,
Dat gy my noch lastig zyt,
'k Voel myn blydschap uitgelaaten } *bis.*
Wyl ik my weer vind bevrijd. }

enz. enz. De „zamenspraak" duurt tot blz. 13, en wordt daar vervangen door een „bis" van iemand die zich over zijn verliefdheid beklaagt, en door een ander op zyn „Italiaansch" waarin „Ach Philis" de hoofdrol speelt. Na deze „airtjes," ontmoet men andere liederen, sommigen zonder titel, anderen bestempeld met:

AMARILLIS, *air:* — TIRSIS, *air*, enz.

Het geheel is niet onaardig, schoon het voor onze moderne (vooral dames) ooren hier en daar nog al vele *Unartigkeiten* inhoudt. Groote muzikale waarde heeft het boekje niet, maar er is toch hier en daar recht frissche melodie in. H. TIEDEMAN.

Het vermakelijke buitenleven, of de zingende en speelende boerenvreugd.

De M. t. b. d. T. bezit een ex. van dit — met allervoortreffelijkste etsen (in Ostades beste manier) gesierde — en als beeld van volkspret — in woord en zangwijs karakteristiek muziekboekje. Het is gedrukt bij de wed. H. van Hulkenroy te Haarlem, 1716. Een gedicht tegenover de „tytelprent" is onderteekeud A. van H. Twee lofdichten zijn geteekend G. van Mater en F. K. Haaxma.

Als dichter noemt van der Aa (Nieuw biogr. Woordenb.) A. van Hulkenroy; een der fraaiste liedekens (blz. 19) is met het bekende monogram van den haarlemschen schoolmeester J. van Belle onderteekend; doch wie kan mij inlichten ten opzichte van den komponist dezer rechte volksdeunen, en bovenal ook betrekkelijk den teekenaar en graveur der wonderbaar fraaie etsen?.... die, naar het oordeel van onzen Correspondent H. Gerlings, Cz., werkelijk aan het geëtste werk van Ostade ontleend zijn. HEIJE.

Eene muziekale curiositeit: Opera te Buiksloot. (Nav. XIV, 125, 176). Bij het doorsnuffelen van den kataloog der Leidsche Maatschappij van Letterkunde is mij op blz. 136 van het eerste deel (afd. Tooneelst.), onder den naam van den beroemden (?) en dan te weinig gekenden dichter en komponist (?) D. Lingelbach, voorgekomen: »*De Liefde van Amintas en Amarillis, Muzykstuk Vertoont op de Nederduitsche Opera tot Buiksloot. t' Amsterdam: gedrukt voor den Autheur*, 1686."

Door de vriendelijkheid van mijn medebestuurder H. C. Rogge, is het mij moge-

lijk geweest dit *curiosum* van nabij te beschouwen. Het is een tekstboekje van 44 blz. met een voorbericht des schrijvers, en een „Copye van de Privilegie," verleend door de staten van Holland en West-Vriesland aan de werken van het „Konstgenootschap onder de prent en sinspreuke van *Nil Volentibus Arduum*." De voorrede, of liever gezegd de opdragt, is te kostelijk, om hier niet te worden herhaald. Zij luidt:

Aan de (sic) Heer

JOAN GAARTZ.

„Myn Heer, — Ik neem de vrymoedigheid, om deze Nederduitsche Opera van „*Amintas en Amarillis* aan UE op te dragen, tot eene kleene erkentenis van onze „vriendschap, en uwe genegentheid tot de Muzyk. Ik zal echter UE niet verzoeken „om dit werk te beschermen tegen de Nyd, en Onwetendheid, twe myner grootste „vyanden, want ik meen hun op ons Tooneel, by gelegentheid, na 't leeven hun „karakter te doen verbeelden. 't Zou ook voor myn Heer een vergeefsche moeite „zyn. Want

Geen Kunsten hebben ooit hun hoofd in 't licht gestooken,
Of 't heeft hen in 't begin aan haaters niet ontbrooken.

„Dit zal ik alleen zeggen, dat ik UE een onvolmaakt Werk opoffer, omdat de „Muzyk, die de ziel van de Opera is, hier ontbreekt: maar ik weet dat UE zo wel „als my bekent is, waartoe ons oogwit strekt, dat is, om diegeene dienst te doen, „die in 't zingen, de woorden ten eersten niet wel konnen verstaan. Zo het ieder, „zo wel als UE behaagt, zal ik voldaan zijn.

Doch struikel ik, en kan ik tot myn wit niet komen,
't Is loffelyk, iets groots te hebben ondernomen;
Wie geen gevaar ontziet, en na de lauwer stygt,
Licht, krygt hy die niet heel, dat hy een blad verkrygt.

„(*get.*) D. LINGELBACH."

Wie kan ons nadere bijzonderheden meêdeelen betreffende deze „*opera te Buiksloot*," waarheen de vreedzame burgerij van Amsterdam zich waarschijnlijk van tijd tot tijd ging verlustigen, en die tot nu toe, gelijk Herculanum, onder de asch der vergetelheid is blijven liggen? Wie weet wat meer omtrent dit muziekstuk? Werd het, gelijk eens eene opera in eene provinciestad in Frankrijk, *zonder* muziek opgevoerd? En zoo neen, wie was de komponist; en wie waren de zangers? Vereenigde D. Lingelbach de toon- en dichtkunst in zich, en was hij de Richard Wagner der 17e eeuw — en wellicht de Albert Niemann bovendien?

De tekst hangt van liefde aan elkaâr, gelijk ons blijkt uit de »lijst der vertoonders":

Philemon,	Vader van Amintas, en Silvia.	*Damon,*	Verlieft op Amarillis.
Amintas,	Verlieft op Amarillis.	*Koridon,*	
Silvia,	Verlieft op Damon.	*Mopsus,*	een zotte astrologist.
Galathé,	Verlieft op Koridon.	*Mirtellus,*	knecht van Amintas.
Amarillis,	Verlieft op Amintas.		enz.

Het volgende is een staaltje van het dichterlijk talent des auteurs:

XI TOONEEL.

Mirtel, met jagtgereetschap.

Alarm, Alarm,
Schrik voor myn blaazen,
Konynen en haazen,
Mirtel die dreigt jou met zyn arm,
En schnelle schicht,
Swicht nu konynen, haazen, swicht.

H. TIEDEMAN.

Nederlandsche (?) muziek uit de 10e eeuw op een ode van Horatius.

E. de Coussemaker onze correspondent te Rijssel (Lille) gewaagt in zijne »Histoire de l'harmonie du Moyen Age", Paris, Didron, 1852, op blz. 102, van de ode van Horatius aan Albius (Albi ne doleas) met neumen (oudsten vorm van notenschrift), gevonden door dr. J. G. Ottema ter bibliotheek der hoogeschool te Franeker, in een codex van de 10de eeuw. Die bibliotheek is nu vereend met de Provinciale bibliotheek van Friesland.

De Coussemaker deelt het facsimile op planche XXXV mede, en brengt, op blz.. XII der Documents de neumen in nieuwen notenvorm over.

Dr. Ottema is zoo goed geweest, o s het éenig afdrukje van het door hem vervaardigd facsimile, dat hij óver had, te schenken. Wijders echter meent hij, dat de oude Franeker bibliotheek [1]) niets van dien aard bevat.

Nu zou het van gewigt zijn na te sporen, of (vooral ook op pergamenten-banden en schutbladen) in andere onzer openbare of bijzondere bibliotheken muziek op wereldsche liedteksten (geestelijke zijn er vele!) en meer bepaald uit de Xde tot de XIde eeuw in neumenschrift te vinden is.

Wij dringen daarop vriendelijk aan. HEIJE.

---

[1]) Behalve meer bekende werken bevinden zich in de *provinciale* bibliotheek van Friesland:

N. A. Knock. Dispositien der merkw. Kerk-Orgelen, welken in de provincie Friesland, Groningen en elders aangetroffen worden. Kunnende dit werk verstrekken tot een vervolg van het werk van J. Hess. Gron. 1788. 4⁰.

en:

Verzameling van stichtelijke (Doopsgezinde) gezangen. Amst. 1705, 8⁰. (Met muzyk gecomponeerd door A. Meerer, J. Butterman, A. Bleeker, Jan Willemsz, L. G.; — terwijl in de bibliotheek van het *Friesch Genootschap* een „missale romanum of antiphonarium (?) op perkament, afkomstig van IJsbrandus Hardewijk, Abt van Lidlum, 1533", voorhanden is.

Vlaardings zangverschil of »historisch verhaal van alles dat in den tijd van drie jaren over het zingen der lange of korte nooten is voorgevallen," in Dichtmaat door E. D. G. Z. (1778?) werd ons door den hr. Frederik Muller geschonken. Is de naam des dichters van dit strijdschrift, zooals v. Doorninck (Pseudonymen aflev. 6) meent »J. v. Dijk"?

Betrekkelijk hetzelfde onderwerp bezit ds. van Hoogstraten, onze correspondent te Krimpen a/d IJssel: »Brieven van een vriend aan een vriend, wegens het voorgevallene in het Psalmgezang der Gereformeerde gemeente te Vlaardingen (1776)"; doch slechts de 4de, 5de en 6de brief. Wie wil hem de overige brieven verstrekken?

De heftige beroering, die het zingen van al dan niet *rhytmische* koralen (een strijdvraag thans in Duitschland weder regt levendig aan de orde) in het laatst der vorige eeuw bij ons te lande verwekte, verdient buiten twijfel, als hoogst kenmerkend voor ons volksleven, uitvoerig geschilderd te worden. Als bijdrage tot dat doel ontvingen wij van den hr. G. van Gorkom ten geschenke de 2de aflev. van »Los en Vast 1869." In een geestig opstel »Iets over ons kerkgezang" vindt men aldaar den strijd tusschen de psalmen van Datheen en de (1775) op hoog bevel der Staten ingevoerde nieuwe berijming (en nieuwe zangmethode), waarbij het vooral in de kerk te *Vlaardingen* »regt schuins toeging."

Wij danken den hr. v. G. ten zeersten. Wie levert ons verdere bouwstoffen?[1]... den hr. van Hoogstraten door den hr. boekhandelaar Schulz Jacobi (Rotterdam), mij door den hr. Funke (Amsterdam).

HEIJE.

Nederlandsche collegia musica. Ernest Heijnsius. Het Collegium musicum ultrajectinum (opgerigt 1631) bezit onder meerdere gewigtige bescheiden, ook een »lijste der Instrumenten en Boecken desen Collegie toebehoorende," onder welken zich kompositiën bevonden van Mr. Andries, organist tot Utrecht, Henric van Utrecht en Henricus Libert.

Doch alweder moet de klagt volgen: „*de werken zelve zijn verloren geraakt!*" 't Heugt sommigen, dat omstreeks 1840 een massa oude, defecte en onleesbare muziek is opgeruimd (?).

---

[1]) Prof. de Wal (Leiden) wijst mij op de Nederl. Jaarboeken, 1776, bl. 723—728, in welke eene korte beschrijving voorkomt, benevens een afdruk der beschikking van de Staten van Holland (26 Julij 1776) op het request van Vrouwe Anna Arnoldina van Boetzelaar, douair. Pieter van Wassenaar, betreffende het Psalmgezang-oproer te Maassluis.

Uit de 18de eeuw echter zijn volgens jhr. van Riemsdijk (wien wij deze mededeeling danken) nog eenige werken aanwezig van E. Heijnsius, G. A. Kreusser, E. F. de Lange, P. Locatelli, P. van Maldere, Pothoff. (Potholt ?) en Ruloffs. Wij beginnen met eerstgenoemden:

Sei concerti a cinque stromenti etc. dedicati al molto illustre signore Gijsbert Tulleken, J. C. Figl., console della citta d'Arnhem etc. etc. grand amatore di Musica da Ernesto Heijnsius organista della chiesa catedrale d'Arnhem, opera prima. Stampata a spese di Arnoldo Olofsen a Amstelodamo. (Olofsen bloeide van 1741—67.)

Op de overigen komen wij later terug. Vooral Locatelli, zij hij van geboorte Italiaan (Bergamo), zou wegens zijn langdurig verblijf en grooten invloed in Amsterdam een uitvoerig artikel verdienen.

Strekke intusschen reeds deze mededeeling velen tot opwekking, om na te sporen in welke steden onzes lands *Collegia Musica* bestonden, en wat er van hunne notulenboeken en bibliotheken geworden is.

Behalve hetgeen wij reeds mededeelden van het „inclitum collegium" te Amsterdam (zie het berigt betrekkelijk Tollius Amorfortius, blz. 49) bezitten wij betrekkelijk Arnhem (Staats Evers), Deventer (Beijerman en Doorninck), Groningen (Feith), en nu dus ook Utrecht nog eenige, in velerlei opzicht belangrijke mededeelingen. Bij allen echter luidt het wanhopend slot: „al de muziekwerken zijn verdwenen!"

Kan dat *spoorloos* zijn? HEIJE.

Rariora. In den *Catalogue of the Mathematical, Historical, Bibliographical & Miscellaneous portion of the celebrated Library of Mr. Guglielmo Libri. London* 1861, bl. 551, n°. 5075, vind ik vermeld:

Haecmundani (C) Carmen Sapphicum, (with the musical notes) black letter. Amsterdam 1554.

Ode Sacra ad Psalmum 45 cantanda, ex more scripta per C. C. puerile in antiqua Schola Formatorem, black letter. ib. 1544.

Sconaei (C.) Leges in Gymnasio Harlemensi et Amstelodamensi observandæ (carmen). ib. 1576. 8°. Three very rare tracts, unknown to Fétis.

Wie weet iets naders van deze drie boekjes te vermelden?

BOERS.

Nicolaas Writs. *Egyptische Musijk Piramide.* In de, eene eeuw geleden verschenen: *Historische en natuurkundige lente-reis door Zuid- en Noord-Holland, en een gedeelte van het Sticht van Utrecht: gedaan door een Viertal Vrienden, en nu, bij wijze van Brieven, medegedeeld enz., te Amsterdam bij J. Loveringh* 1768. 2 deelen, 8°, lees ik (blz. 256):

„Den zonder weergaê kunstrijken Nicolaas Writs; wiens verscheide konstuitvindingen, en in 't bijzonder onder dezen zijn eigen uitgedagt en gemaakt muziek-stuk, dubbel waardig zijn om beschouwd te worden; zijnde dit een muziekstuk, in den vorm van een ronde Egyptische Piramida of gedenknaald als spits naar boven lopende, hebbende de hoogte van omtrent 3 voeten, behalven het voetstuk daar het op gezet

word, en is voorzien met weinig minder dan tweehonderd zoo Cyther- als Darmsnaaren, en latende zich, op een gemakkelijke wijze, zonder dat de linkerhand de snaren behoeft aan te raken, enkel met de rechterhand, voorzien van een strijkstok, behandelen, en gevende een ongemeene zoetvloeijende melody, als 't ware met een menschen stem verzeld."

Deze *Nicolaas* was de vader van den kunstminnenden *Willem Writs*, stichter van het Genootschap, onder de zinspreuk *Felix Meritis* te Amsterdam. KRAMM.

(Zie over Willem Writs het Alg. Reg. van den Navorscher. Bij Fétis schittert zoowel Willem als Nicolaas door zijne afwezigheid.) H. T.

Het Capitaal en alom vermaard Musicaal Horologie, zonder weerga.

Met 4 registers orgelpijpen, immiteerde onder andere Fluijten, een Dwarsfluijt, spelende tien differente Airen, over eene groote koopere Trommel, in een kunstig gewerkte kast, verbeeldende een Tempel, waarvan het koperen lijstwerk op een verwonderlijke nette manier is bewerkt, benevens de ornamenten, die alle in het vuur verguld zijn, op de voorgrond van de wijzerplaat, ziet men konstig in zilver gewerkt, de zeven konsten met haare Eijgenschappen, als meede neevens twee in 't vuur vergulde Piramieden, de beeldtenissen van Apollo en Diana op pedestallen; de zijstukken zijn van doorgewerkt koper, meede in 't vuur verguld, verbeeldende landschappen met boomen, in het eene ziet men de beeldtenissen van Horatius en Virgilius, en in het andere die van Homerus en Milton, en booven op de dome legt, in zilver gewerkt, het beeld van Minerva in een wolk. Dit konststuk is gemaakt te Londen, door den beroemden Charles Claij, en de musicq stukken zijn gecomponeerd, door den grooten Handel.

Voorts staat hetzelve op een Mahonyhoute voet, Pedestalsgewijs, zeer fraaij gemaakt met kopere sponningen."

Zie de catalogussen der nagelaten goederen te Amsterdam. verkogt in 1771, welke te samen de som van *f* 655,180.— heeft opgebragt. Alles van Gerrit Braamcamp!!

Het genoemde Horologie is »door R. Braamcamp ingekogt voor *f* 3700.—."

Zouden er nog zulke boedels bestaan? Zoo die nu aan de markt kwamen, zouden zij *drie malen* dat kapitaal opbrengen!

U. C. KRAMM.

Bijschriften op toonkunstenaars.

„*David van Horenbeek*, van Haarlem, schrijver, ende sangmeester, ende voorsanger, ende voorlezer in de Groote kerk.

voor al houd *Horenbeek*,
Kloek schrijver voor de vuijst, in alles syne streek:
Hoe vaerdig doet hij daer, hoe wel ook, syne dingen!
Geweidig Musicyn, geschapen em te singen!
En wat een stem hij heeft, wie iszer die niet weet!
En hoe voortreffelijk hij zijne plaetz bekleed?"

Pieter Marcuszen, van Haerlem, Trompetter.

„Ook moet ik hier met-een dijn naem met namen setten,
„O *Pieter Marcuszoon!* also gij met trompetten
„Dij dese eer behaeld, dat niet so licht noch haest
„Een beter komen sal die op een toren blaest."

Zie, *S. Ampzing*, *Beschr. van Haerlem*, *ibid.* 1628, blz. 345—46.

U. C. KRAMM.

De gezangboeken uit de voormalige gasthuizen te Leiden dagteekenen van 1428.

In een dier boeken (zoo meldt ons de hr. Elsevier) vond ik de volgende woorden op muziek gebragt:

Dat meysken is jonck, jonck, jonck, wel te pas ende niet te groet; hi kust hair voir hair mondelinck roet; oeck gaf hi se een roeskijn (roosje) in haren scoet. Dat meysken namt soe gaerne; och ridder seyt si edel ghenoet, u min quelt mi al otter doet (dood). Ic en segges u tot gheender scaemte.

Ik zou er zeer grooten prijs op stellen, die gezangboeken ter inzage mogen hebben. HEIJE.

Rijks Archief. Boeken in de hofkapel te 's Gravenhage:

Item I discantboek.
Item XVI quaternen.
Item een bibel in II sticken.
Item III anthiffonaren, II gradele (?), V zouteren ende II zomersticken, een winterstick matitunale (sic), item een nyeuwe souter.
Item I lectionael festivael.
Item I ordinarius, I capittulairboek ende II vigeli boeken, item een nyeuwe vigilieboec.
Item een wit brevier monicks orduyn.
Item I wit monics brevier.
Item III witte cleyn missalen.
Item I missael opten hogen outer, item een nyeuwe missael opten hogen autair.
Item I groot wit missael.
Item I roet missael.
Item I missael met zijd betogen, noch I boeck ende quam van Aken (?) ende begint Aspiciebam.

Uit den inventaris der goederen van de hofkapel opgemaakt 1443 in het cartul. der kapel in het Rijks Archief. V. D. BERGH.

Oude leijssen. Als een staaltje, hoe bij onze voorvaderen niettegenstaande de eischen van het strenge calvinisme, de liefde tot de oude

volkszangen geworteld was, diene de volgende resolutie der Generale Staten, van 26 febr. 1614:

»Is Hillebrant Jacobsz. gezworen drucker van de Generaliteyt, geaccordeert octroy omme voor vijff naestco. jaeren alleen etc. te moghen drucken en uytgeven in alle talen DE OUDE LEIJSSEN, die veele aendachtighe gemeene luyden op christelijcke feestdaghen in hare huysen plachten te singen, gesuyvert van verscheiden onbequame ende onschriftuerlycke manieren van spreken, oock op veel beter dicht ende rym gestelt als te voren, *met het behouden van de oude wyzen, op hare behoorlycke maten ende regulen naer 't aert ende konste van de musicque, melodieuselyck gebracht synde,* op nyeuws gedruckt ende daerby gevoecht verscheyden andere christelyke lofsangen, handelende van Jesu Christi, enz."

BOERS.

De geschiedenis van het darmstadtsche portret van Sweelinck.

Ofschoon ik op blz. 101 onder de Portretten reeds van 't bovenstaande gewaagde, was er evenwel, bij 't hervinden zoowel als bij 't verkrijgen er van, zóoveel eigenaardigs en opmerkelijks, dat het alligt begeerlijk is hier zaam te vatten, wat daarover in onderscheidene nummers van den Navorscher is medegedeeld.

In een der rommelkamers van de groothertogelijke galerij te Darmstadt waren onderscheidene niet gecatalogiseerde en als in 't vergeetboek geraakte schilderijen.

Toen evenwel de nieuwe directeur, dr. R. Hoffmann, die schilderijen onderzocht, en voor zooveel ze dit waard schenen, zuiveren liet, vond hij daaronder een fraai portret, omgeven door het randschrift „M. IO. PET. SWW. ORG. AMS.", terwijl in den linkerhoek „Aetatis 44" en in den regtschen „Anno 1606" geschilderd was.

Langen tijd poogde hij vruchteloos de herkomst en den man dien 't voorstelde te ontdekken. Naauwelijks echter was hem 't door ons uitgegeven „Regina Coeli" met de biographie van Sweelinck (die we aan de voornaamste europeesche boekerijen en ook aan de darmstadtsche geschonken hadden) onder 't oog gekomen, of hij vond licht!

Immers het raadselachtig randschrift liet zich nu op eens ontcijferen als: „Magister Joan Peters Sweelinck, organist te Amsterdam, 44 jaar oud in 't jaar 1606".... terwijl daardoor tevens de lange twist over Sweelincks geboortejaar beslist werd, en (gelijk reeds door 't onderschrift der bekende gravure van Joan Muller, Obijt D.C.XXI, XVI Octobris, aet. LX), in stede van het nog steeds in de overlevering der geschiedschrijvers rondspokende — en ook door ons nog... op den titel van 't „Regina Coeli" vermelde — 1540 (de deventersche geboorteregisters zijn verbrand!), teruggebragt werd tot 1561, zoo Sweelinck vóór 16 october — of tot 1562, zoo hij ná 16 october geboren en het darmstadtsche portret tusschen october en januarij geschilderd was. Althans volgens Mullers portret moet Sweelinck op 16 october 1606 *vijf*-enveertig jaar oud zijn geweest.

Onze medebestuurder Emil Mohr kreeg van dat portret kennis door de goede zorgen van een aanzienlijk amsterdamsch kunstvriend, den hr. C. Becker (van 't bankiershuis Becker en Fuld te Amsterdam.)

Uit de mededeelingen, welke deze van zijn broeder, den hr. hofraad Th. Becker, en van dr. Hoffmann ontving, bleek, dat men het portret door Mierevelt geschilderd achtte. Voor 't overige heette het in dien brief: „das Gemälde ist sehr sorgsam ausgeführt, dabei höchst geistreich behandelt. Namentlich sind auch die Hände vortrefflich. Der Ton des Bildes ist kühl und in 's Grünliche fallend."

Dat wij ten hoogsten gespannen waren op nader berigt, begrijpt men. Weldra verkregen wij, alweder door de heusche tusschenkomst van den hr. C. Becker, een photographie, die, hoewel niet duidelijk uitgevallen (de schilderij scheen dik vernist), toch 't portret kenmerkte als een meesterstuk van opvatting en behandeling en ons deed besluiten, daarvan een copy in olieverw te doen nemen.

De gelegenheid was gunstig! Onze begaafde schilder Hein J. Burgers, die sedert een paar jaren in Parijs woonde, doch op dat oogenblik (aanvang julij 1870) in Amsterdam was, aanvaardde onze opdragt „om zijn terugreis over Darmstadt te nemen, en ons eene naauwkeurige copy in olieverw te verschaffen."
Ik schreef, op 12 julij, over 't een en ander een opstel voor den Navorscher, waarin ik de hoop uitsprak, dat we die schilderij („een nobele kop met geestige zwarte oogen") in de herfst ten toon zouden kunnen stellen, en spoorde (bij 't vermelden hoeveel wij wijders van Sweelincks werken reeds gevonden hadden) al onze landgenooten aan, om ons in 't verder vergaren dier schatten bij te staan met bouwstoffen, bescherming en geld.

„Immers" (zoo besloot ik mijn opstel) „al bragt onze Geschiedvereeniging niets anders tot stand (en zij deed en doet reeds veel méer!) dan een zoo volledig mogelijk, herwinnen en verzamelen der werken van Sweelinck, dan reeds zou zij der nederlandsche Toonkunst een zoo grootsch gedenkteeken hebben gesticht, dat elk, die van de weêr in 't licht gestelde glorie des Voortijds, nieuwe en verhoogde zedelijke volkskracht voor het Heden wacht, zich tot pligt moet stellen, ons streven met al zijn vermogen te bevorderen."

Doch, helaas! slechts drie dagen later klonk de vreeselijke mare door 't ontzet Europa: »Frankrijk heeft den oorlog verklaard aan Pruisen!".... en reeds toen ik, na een dag of zes de drukproef van 't bovenstaande ontving, zag ik mij gedrongen er aan toe te voegen:

„Zoo schreef ik op den 12den julij; en wat geschreven staat blijve het!

„Toch is slechts weinig dagen daarna reeds alle wijsheid van volken en staatslieden te schande gemaakt, en alle verwachting van denkers en dichters „dat de Beschaving eindelijk zou zegevieren op 't geweld" een ijdele droom bevonden. Op nieuw heeft de Gallische arend zijn klaauw in 't hart van den Prometheus der Menschheid geslagen, en dreigt hij de XIXe Eeuw te straffen voor de vonk des Hemels, die zij den Volkren bragt, om hen te ontgloeien voor de wetenschappen en de kunsten des vredes, te bezielen tot vrijheid en broedermin, en de, Gode welbehagelijke, offervlam te ontsteken voor waarheid, reinheid en schoonheid.

„Doch getroost heffe Europa zich op tot mannelijke worsteling en alles opofferenden weêrstand! Kan de vereenigde wapenkracht van Duitschland zich er van verzekerd gevoelen, dat het zedelijk bewustzijn der overige Europeesche Natiën èlk volk, en daaronder niet het minst het Nederlandsche, zich moedig ten strijd zal doen gorden tot het verdedigen en handhaven der onafhankelijkheid van zijn eigen Vaderland, dan *moet* de geest der XIXe Eeuw zegevieren, en zal eindelijk de Herculesknods der Geregtigheid den adelaar der Napoleoniden, die nu drie vierden van eene Eeuw aan Europa's hartader knaagde, met voor altoos verbrijzelde slagpen doen neervallen aan de voeten van den ontboeiden Prometheus.

„Daartoe, mijn Nederland! geve God ook U wijsheid en moed ... en bovenal „door Eendragt, Magt!" Sta met onzijdig wapen pal voor uwe onafhankelijkheid tegen *elk*, die haar bedreigt. Maar handhaaf die onafhankelijkheid evenzeer in het kloekmoedig uitspreken, dat het Regt ditmaal aan de zijde van Duitschland — en Frankrijks aanval een misdaad jegens de Menschheid is. Dan zult ge niet slechts sterk zijn door uw zwaard, maar sterker nog door de stem van uw geweten!

Amsterdam, 22 julij 1870. HEIJE. [1])."

Ik kon echter reeds op 9 augustus (zie het september-nommer van den Navorscher) bij 't nogmaals terugkomen op de vraag, of 't geboortejaar nu 1561 of 1562 zou geweest zijn? tevens melden, dat mijn vriend Burgers zich door het oorlogsgevaar niet had laten weêrhouden van het vervullen der belofte aan onze Vereeniging gedaan; — en aldus besluiten:

„Hij is donderdag 4 augustus vertrokken en (dus tijdens den slag bij Weissenburg) na een moeilijken en avontuurlijken tocht, vrijdag-nacht tusschen 5 en 6 augustus te Darmstadt aangekomen. Door de bemiddeling van den directeur der galerij dr. Hoffmann, en van onzen correspondent, den heer Schlösser, was Sweelincks portret voor ons doel beschikbaar gebleven, niettegenstaande al de overige darmstadtsche kunstschatten ontoegankelijk waren verklaard. Maandag zou Burgers aan de copy beginnen. „Het portret," schrijft hij mij, „heeft veel geleden, doch de kop en baard zijn ongeschonden prachtig. Den maker kan ik niet herkennen, maar 't was grooter kunstenaar nog dan Mierevelt."

In een later schrijven oppert hij het vermoeden, dat het portret door Paul Morcelse, leerling van Mierevelt, geschilderd is. Deze toch was in 1606 vijfendertig jaar oud en dus in zijn volle kracht.

Zij de kalme kloekheid van dit werk des vredes te midden van de reusachtige worsteling des oorlogs, eene bijdrage tot het karakter van den nederlandschen stam. Meer dan ooit ben ik er van overtuigd, dat ditmaal, nu elk volk pal staat voor zijne onafhankelijkheid, en tevens pal staat voor zijne overtuiging omtrent recht en onrecht „de

---

[1]) Uit dit opstel ontsproot de (ook internationaal niet onbelangrijke) strijd met mijn oostenrijkschen vriend von Hellwald, waarover, onder 't opschrift „Neêrlands Onzijdigheid" breeder te lezen is in mijn „Stem der Toekomst": zie hiervoor blz 94 in de *Noot*.

Beschaving zegevieren zal over 't Geweld" en ook de nederlandsche stam (en Nederland als zijn zuiverste openbaring) onder de fierste banierdragers dier beschaving zal optreden.

Wanneer dit blad het licht ziet, is, God geve het! de vreesselijke worsteling ten einde, en de voorspelling die ik op 22 julij in den Navorscher uitsprak een duur gekocht, maar voor de Menschheid zegenrijk feit!"

9 augustus 1870.

En reeds in september (zie 't october-nommer van den Navorscher) kon ik die mededeelingen voltooien, door het navolgende:

»Behouden uit Darmstadt terug gekeerd, heeft onze talentvolle Hein J. Burgers de door hem aanvaarde taak treffelijk volvoerd. De kunst evenzeer als de kunstgeschiedenis is hem, nu hij ons het bezit van Sweelincks beeldtenis heeft verschaft, grooten dank schuldig."

„Het wordt, nu wij 't portret zagen en reeds aan enkelen deden zien, meer en meer waarschijnlijk, dat het een meesterwerk is van Paul Moreelse, die (in 1571 geboren) in 1606 in zijn krachtigsten bloeitijd was. Weldra zullen wij door openbaar tentoonstellen het oordeel der kunstkenners daarover inroepen. Zeker evenwel is het reeds nu, dat wij een kostelijk erfstuk wonnen... de belangrijke offers die wij er voor over hadden (doch die door de nobele mildheid van een aanzienlijk amsterdamsch kunstvriend grootelijks getemperd zijn!) overwaardig."

»Zij 't voor elk, die den tijd waarin wij leven begrijpt, een nieuwe prikkel, om op dit (en op elk) gebied krachtig meê te werken tot het ook buitenslands doen waardeeren van Neêrlands voorvaderlijken roem, en het helder doen inzien, dat het *nu* levend geslacht dien voortijd nog niet onwaard is geworden."

Wij hebben het portret eerst ten toon gesteld voor de leden van *Felix Meritis* (in dank voor de heusche plaats onzer bibliotheek verleend in *hun*, voor wetenschap en kunst zoo mild geopend vorstelijk gebouw), daarna in *Arti et Amicitiae*, en eindelijk in het Paleis voor Volksvlijt. Voor het vervolg is het nu weder in *Felix*; en aldaar voor belangstellenden toegankelijk.

Blijve het thans te allen tijde een glorierijke herinnering aan 't Nederland der 17de en worde het — met het oog op het merkwaardig tijdstip waarin wij 't herwonnen — een heilrijke voorspelling voor het Nederland der 19de eeuw! HEIJE.
